

Honnan kell kezdeni a reformot?

Részlet Nicola Bux atyának, a Pápai Liturgikus Szertartások Hivatalának tanácsadójának könyvéből, melynek címe: *Mélyülő hittel a szentmisen. Hogyan ne veszítsük el a hitünket a szentmisen?* (Kairosz Kiadó, Budapest 2011.) Kiemelések a szerkesztőtől.

A „nép felé” fordulás, amely létrehozta a közösségekben azt a bizonyos körközösséget, nem a katolikus hagyományból ered, sem az ortodoxéból, hanem a *protestáns hagyomány* sajátja. Nem tekinthetjük klasszikus mintának sem. Vajon milyen keleti vagy nyugati liturgiában található ez meg? Nem igaz, hogy ez visszatérés az eredethez. A liturgikus szimbólumok iránti érzékenység újraeredése arra kellene, hogy rávegye a megrendelőket és az építészeket, hogy újra fedezzék fel a pap kelet felé fordulásának értékét, amely kozmikus szimbóluma a liturgiában annak, hogy az Úr merről érkezik. Ahol ez nem lehetséges, a szentélyben elhelyezett Krisztus-kép, egy feszület vagy az ég felé kellene fordulnia, ahogyan az Úr is tette főpapi imája során a kinszenvedése előtti estén (vö. Jn 17,1). **Miért egymást nézzük, hogyha Isten népeként mindnyájan úton vagyunk az Úr felé, aki a magasból jön meglátogatni bennünket?** Így fejezte ki az Egyház mindig a szentmise valódi formáját, az Eucharisziát (amely a pignus futurae gloriae, azaz az eljövendő dicsőség záloga), hiszen a földön mindig tökéletlen az üdvösségünk. Ezzel szemben, ha a szentmiseáldozatot a „nép felé” mutatja be a pap, az Úr szentségben [az oltáron] jelen lévő Teste felé fordulva, az azt jelenti, hogy az imádság magatartása egyedül a papra vonatkozik, s így ismét csak megjelenik a klérus és a világiak különválasztása. Egyébként ellentmond ennek a tabernákulum elmozdítása a középpontból, ahol pedig folyamatosan jelen van a Szent Test.

A feszület, amelyet XVI. Benedek pápa az oltárra helyezett, hogy a miséző és a hívek is azt szemléljék, gyógyír erre, amely visszanyúl az ősi szokásra, ahogy a keletre néző szentélyben el volt helyezve egy kereszt. Nem azt állítják-e a liturgikus szakértők, hogy a reform ősi szokásokat állított ismét előtérbe? A vita az oltár elhelyezéséről és a pap helyzetéről a liturgikus imában azért lángolt föl újra, mert valójában soha nem is aludt el teljesen. Aki tanulmányozta a liturgia történetét és teológiáját, az értelmiségiek becsületességével kellene

tanulmányoznia azokat a megalapozott kritikákat, amelyeket a zsinati szakértők, mint *Josef Jungmann*, *Louis Bouyer*, *Joseph Ratzinger* és újabban *Uwe Michael Lang* is hangoztatott a „nép felé” forduló misézéssel kapcsolatban. *Ratzinger* ezt írta: „Nagyon fontos, hogy a papnak az arcába lehessen nézni, vagy nem lehetne-e inkább hasznos arra gondolni, hogy ő is egy a keresztények közül, akinek minden jó oka megvan rá, hogy Isten felé forduljon egybegyűlt keresztény testvéreivel együtt és így imádkozza a Miatyánkot?” [1966] Vagy később: „A történelmi kutatás a vitát kevésbé zaklatottá tette, és a hívek között egyre inkább nő az az érzés, hogy problematikus a papnak ez az elhelyezkedése, amely arra utal, hogy a liturgia arra nyitott, ami felettünk van és az eljövendő világra.”

A Sacrosanctum Concilium [zsinati liturgikus konstitúció] nem beszél a „nép felé” történő misézésről. Az Inter oecumenici kezdetű instrukció alkalmazásával kapcsolatban készített, és 1964. szeptember 24-én látott napvilágot, új templomok és oltárok emeléséről szólva így fogalmaz: „A templomban általában legyen állandó és felszentelt oltár, amelyet a faltól bizonyos távolságra építettek, hogy könnyen lehessen kerülni és lehessen a nép felé fordulva misézni.” Tehát ez lehetőség, és nem kényszer vagy előírás az új templomok építésekor. Jól tudjuk, mekkora jobb ügyekre szánandó buzgalommal bontották le azután az *ad orientem* (kelet felé), az *Oriens, splendor lucis aeternae*, az Úr felé néző oltárokat, igyekezve sebtiben megindokolni ezt azzal, hogy „háttal fordultak a népnek”. Ki hívta fel erre a figyelmüket? Az oltár az Urat szolgálja, a pap pedig az Úr oltára felé fordul.

Ez azt jelenti, hogy az irányváltást nem a zsinati tanácskozás termében döntötték el, hanem a zsinat utáni instrukcióban, amelyek ezt **lehetőségként** és nem előírásként fogalmazták meg. A zsinat bíboros elnöke, *Giacomo Lercaro* a püspökkari elnökökhöz írott levelében így fogalmazott: „Ahhoz, hogy a liturgia valódi és átélt legyen, nem elkerülhetetlenül szükséges, hogy az oltár 'a nép felé' legyen fordítva. A szentmisen az ige liturgiájának egészét a papi székből, az ambótól vagy a felolvasóállványtól végzi a celebráns, vagyis szembefordul a néppel. Ami az áldozati liturgiát illeti, hangszóró berendezések kellőképpen lehetővé teszik a részvételt.” (1966) Ezen túl az oltárokat művészeti, építészeti értékük miatt is meg kell őrizni. *Lercaro* nem volt tradicionalista, megjegyzése mégis pusztába kiáltó szó maradt. VI. Pállal szólva egy nem katolikus gondolat úgy vélte, hogy a pap

helyzetének megváltoztatása mintegy szimbóluma az úgynevezett zsinati szellemnek, az állítólagos új egyházképnek. Valójában azonban hatalmas kedvvel nekiláttak, hogy leromboljanak jelentős műalkotásokat, hogy asztalokkal helyettesítsék őket. *Dom Prosper Guéranger* jegyezte meg a következőket: „*A protestantizmus lerombolta a vallást azáltal, hogy eltörölte az áldozatot, számukra az oltár nem létezik többé, csupán egy asztal. A protestánsoknál a keresztény gondolatot egyedül a szószék őrzi. A katolikus Egyház kétségkívül az igazság tanítója, hiszen a 'hit hallásból fakad' (róm 10,17).*” (1977)

A VI. Pál-féle misekönyvben (amelynek III. editio typicája 2002-ben jelent meg) az *Orate fratres*, a *Pax Domini*, az *Ecce Agnus Dei* és a záró szertartások rubrikái még mindig ezeket a szavakat tartalmazzák: „*a pap a nép felé fordulva mondja*”. Ez azt jelenti, hogy ezeket a részeket megelőzően egy irányba fordul velük, vagyis az oltár felé. Az átváltoztatásnál ezt olvassuk: „*a pap az oltár felé fordulva mondja*” – miért kellene ezt itt feltüntetni, ha az oltár mögött, a nép felé fordulva állna? **Vagyis az oltár egyedül az Úr felé fordulhat, a pap pedig a mise jelentős részében az oltár felé fordul, s amikor az van előírva, megfordul a nép irányába.** A keleti liturgiában a diakónus közvetíti az oltár és a nép között.

Nem térek itt ki arra, hogy miként erősítik meg ezt az értelmezést az Istentiszteleti Kongregáció dokumentumai vagy a misekönyv általános rendelkezésével kapcsolatos nem kevés iránymutatás finom tisztázásai, amelyekkel elérték, hogy a szöveg kimondja azt, amit korábban nem mondott ki. **A keleti és a nyugati keresztény hagyomány szerint a pap és a hívek egy irányba fordulnak a liturgikus ima folyamán, a „nép felé fordulás” szakít ezzel a hagyománnyal.**

Nos, akkor Isten felé, vagy a nép felé forduljon a pap? Amikor az oltárnál álló pap a nép felé fordul, ennek valódi értelmét adja meg, hogy a mise kezdete óta az Úr felé fordult. Bari városában, a Szent Miklós-bazilikában a szentély mennyezetének gerendáján ez a latin felirat olvasható, ami az oltárhoz lépő misézőhöz szól: „*Arx haec par coelis, intra bone serve fidelis, ora devote Deum pri te populoque*” (ez a szikla hasonló az éghez, lépj be jó és hűséges szolga, imádkozz jámborul magadért és a népért). Ennek ellenpontja az a felhívás, amit az első lépcsőfokba véstek, és szintén a misézőt szólítja meg: „*sis humilis in ascensu*” (légy alázatos, miközben fellépsz...). A pap azért

fordul a néphez, hogy közölgjön vele valamit az Úr részéről: hogyan tehetné ezt, ha előtte nem fordult *ad Dominum*, az Úr felé? Ebben áll a jel igazsága! *Oriens docet*, a Kelet tanít.

Tehát nem arról van szó, hogy egyoldalúak volnánk, és ne vennénk figyelembe az ezzel ellentétes érveket, hanem csak arról, hogy megvizsgáljuk, mi a lényeges ahhoz, hogy egyben tartsuk a hagyományt és ismét egy irányba tereljük a legtöbb ember szétszórt imáját. Lemondunk erről a fontos szimbólumról azért, hogy a pap és a nép a liturgikus imádságában az Úr felé forduljanak? Aki ezt tagadja, azt állítja, hogy az oltár elveszítené láthatóságát és középpont voltát, mint a pap és a hívek közötti találkozás helye, és mint az eucharisztikus asztal a kenyér és a bor jeleivel, amelyek a papnak a jelenben végzett cselekményével az utolsó vacsorára emlékeztetnek. De az oltár az a hely, ahol a pap az Úrral találkozik, csak azért mehet fel oda, hogy papi szerepét elvégezze. Az átváltoztatott kenyér és bor az Úrfelmutatáskor lesznek láthatóak, éppenséggel a *per ritus et preces* értelmében, amellyel a misztériumot bemutatja. Az örök irányultság azt az alaphelyzetet van hivatva kifejezni, amelyet minden hívőnek tanúsítania kell a liturgikus imában az együtt ünnepeelt misztérium irányában.

Aki a nép felé forduló helyzetet javasolta, nem volt más, mint Martin Luther, aki a *Német mise és az istentisztelet rendje* című 1526-os kis művében azt állította, hogy így tett Krisztus az utolsó vacsorán. Az utolsó vacsora korabeli festői ábrázolásai voltak előtte, mint például Leonardo da Vinci freskója, ám ezek egyáltalán nem felelnek meg Jézus korának étkezési szokásainak, hiszen akkor a kerek vagy szigma alakú asztal egyik félköre mentén ültek vagy feküdtek az együtt étkezők, és a díszhely a jobb oldalon helyezkedett el, amint ezt a régi ábrázolások tanúsítják. Még akkor is, amikor a XIII. században Jézust az asztal mögé helyezik, az apostolok közé, akkor sem beszélhetünk a „nép felé” fordulásáról, hiszen a nép nem is volt jelen!

Mi a tét akkor, amikor a miséző pap oltárnál elfoglalt testhelyzetéről beszélünk? Ha arra gondolunk, hogy az imádság és az áldozat mindig az Úr felé fordul, kelet felé irányuló tekintettel, a tét nem más, mint hogy a mise valóban imádság és áldozat-e. Luther nyomdokain járva sok katolikus teológus és liturgia-szakértő tagadja vagy csökkent a mise áldozat voltát, és inkább a lakoma jellegét állítja előtérbe. Pedig a „kenyér megtörése” (*fractio panis*) az

Úr napján, ami a mise nevét is jelenti kezdetben, egyértelműen áldozat a *Didaché* (14,2), a kora keresztény szöveg szerint is. **A mise áldozat jellegét pedig az emeli ki megfelelően, hogy mindnyájan a miséző pappal együtt „kelet felé” vagy a kereszt felé fordulnak az eucharisztikus ima kezdetétől fogva, s kimondják, hogy szíveiket „felemelték az Úrhoz”.** Azt a tényt, hogy a szentmise egyben lakoma is azok számára, akik magukhoz vehetik a Szentséget, a szentáldozás szertartása emeli ki.

Nem írja-e elő a VII. századi *Ordo Romanus I*, hogy a *Gloria* éneklésekor a trónusnál álló pap kelet felé forduljon? Vajon nem szokás-e ma is, hogy a koncelebránsok az Evangélium olvasásakor az ambó, s az eucharisztikus ima alatt az oltár felé forduljanak? Ezek is annak a jelei, hogy az imának arra van szüksége, hogy Jézus Krisztus arcát keresse, aki a keresztfáról szól hozzánk és tekint le ránk: éppen ezért kell a középpontban lennie.

A II. Vatikáni Zsinat által kezdeményezett reform onnan veszi kezdetét, hogy a szentnek az emberek szívében kell jelen lennie, ezt kell felfedezni a liturgia valóságában és misztériumában. Ez meghalad minden belső és külső teret, és ezért együtt halad a stabilitás és a megújulás igénye. Ez főként három dologban nyilvánul meg, mint látni fogjuk: a papnak az oltárnál elfoglalt helyzetében, a szent csend helyében és a hívek részvételében.

(Tengernek Csillaga, XVII/6.)